

Grønlandske dialekter og retskrivningen¹

Naja Blytman Trondhjem
Københavns Universitet

Abstract

I artiklen beskrives dialektale forskelle som er et resultat af migrationerne af Thulekulturen. Tre migrationer former dialekterne vestgrønlandsk, østgrønlandsk og nordgrønlandsk. Dialekterne imellem er der både leksikale og lydlig forskelle, hvor østgrønlandsk og nordgrønlandsk skiller sig meget mere ud end de vestgrønlandske dialekter. Centralvestgrønlandsk er basis for standardsproget og standardiseringen af sproget startede allerede i midten af 18-tallet, hvor det i dag bruges i det offentlige institutioner samt i skolerne, som undervisningssprog.

Nøgleord: dialekter, migration, standard sprog

1. Introduktion

Grønlandske dialekter er et underudforsket område, hvor forskning indenfor vestgrønlandsk standardsprog har været dominerende, og de sidste 50 år har enkelte forskere arbejdet med nordgrønlandsk (Fortescue 1991; Jacobsen 1991; Leonard 2015) og østgrønlandsk (Rischel 1975, Robbe & Dorais 1986, Dorais 1991, Tersis 2008) og mig bekendt er der kun en enkelt kort artikel som beskriver alle dialekter (Petersen 1986). For at styrke forskningen indenfor grønlandsk sprog generelt og lokalt, startede [Sprogforskningscenteret på Ilisimatusarfik](#), Grønlands Universitet i Nuuk 2021. Det skal fungere som et samlende center omkring sprogforskning og varetage workshops, seminarer og konferencer, samt at få etableret samarbejde med andre institutioner både indenfor Grønland og udlandet. Foreløbigt er centeret i gang med to projekter, hvor undertegnede står for den første projekt *Undervisning i Grønlandsk i folkeskolen*, og handler om at undersøge og forbedre grønlandsk undervisning i folkeskolen. Ifølge Grønlands Statistik (u.å), går ca. halvdelen af en afgangseksamen ikke videre med uddannelse pga. af for lave sprogkarakterer i både grønlandsk, dansk og engelsk. Det andet projekt som har base i Sprogforskningscenteret er dialektprojektet, og er et samarbejde mellem Københavns Universitet og Ilisimatusarfik, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv samt Nationalmuseet i Danmark og hedder *Sidste udkald - grønlandske dialekter som sprogligt kulturarv*. Projektet skal indsamle, analysere og formidle de grønlandske dialekter gennem et tværfagligt samarbejde mellem grønlandske og danske institutioner, og som resultat give en udstilling på Grønlandsk Nationalmuseum og Arkiv og Nationalmuseet i Danmark. Da begge projekter er nystartede, er data begrænsede, og derfor er denne artikel baseret på den eksisterende viden om sprogfamilie, dialektale forskelle, dannelse af retskrivningen og standardisering af grønlandsk. Det teoretiske udgangspunkt er standardisering af sprog som starter med sprogplanlægning/language policy, hvorunder corpusplanning, statusplanning, aquisition planning, og er centrale elementer i standardiseringsprocesser og i denne artikel vil standardisering af Kalaallisut belyses og diskuteres ud fra disse begreber med udgangspunkt i Haugen 1966, 1972; Wright 2004, Edward 2009 og til sidst diskuteres skolesituationen i Grønland, hvor forskelle østgrønlandsk og nordgrønlandsk sammenlignet med centralvestgrønlandsk bliver taget op.

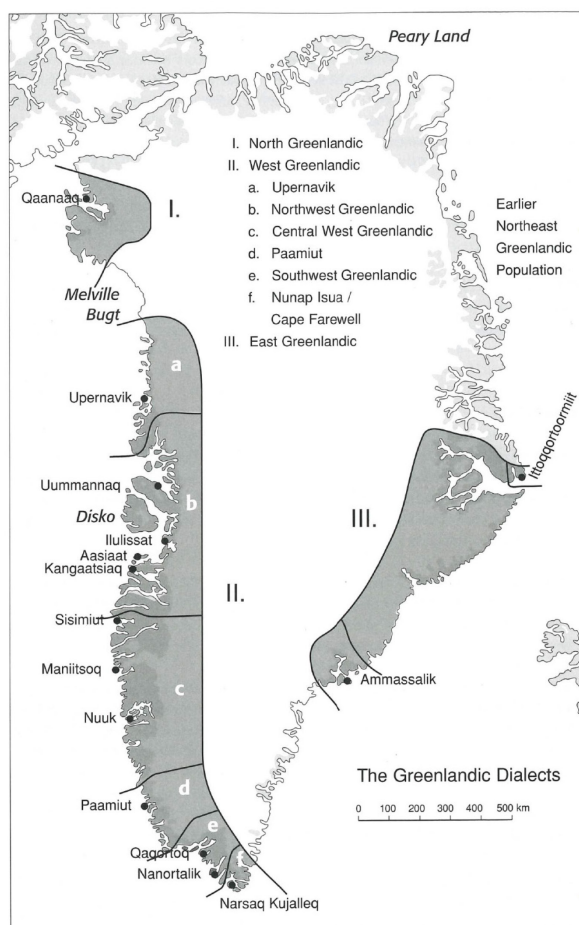
I artiklen beskrives centrale dele af disse to projekter, og bruger data fra projekterne, hvor afsnit 2 beskriver sprogfamilien *kalaallisut* hører under. I 2.1 beskrives hvordan de grønlandske dialekter er opstået. Afsnit 3 beskriver standardsproget og skriftsproget, 3.1 beskrives standardisering af kalaallisut. Afsnit 4 til 4.1.5 beskriver lydlig forskelle dialekterne imellem. I 5 er konklusion og diskussion, som tager udgangspunkt i standardiseringsteorier, som præsenteres i afsnit 3.

¹ Jeg skylder mange tak til de peer-reviewere to anonyme for de gode forslag og input.

2. Det grønlandske sprog - kalaallisut

Det grønlandske sprog, kalaallisut, er et medlem af Inuit, Yupik og Unangan sprogfamilien, tidligere kaldt Eskimo-Aleutisk sprogfamilie. Sprogene består af Unangan, som tales på de aleutiske øer (Dorais 2010:14). Yupik sprogene tales på vestkysten af Alaska og i spidsen af den sibiriske halvø, og består af 4 forskellige sprog. Kalaallisut tilhører Inuit-gruppen, som består af iñupiaq, som tales i nordkysten af Alaska, hvor der i dag er ca. 3000 personer der taler sproget ud af en befolkning på ca. 13,500. Inuktitut består af vestinuktitut med ca. 650 taler sproget ud af 3,110 personer, mens østinuktitut tales i den nordøstlige del af Canada, og ca. 37,570 taler sproget ud af en befolkning ca. 70,540 (Statistics Canada 2022).

Figur 1: De grønlandske dialekter (Christensen 2001).

Kalaallisut tales i Grønland og i dag er der ca. 50.000 mennesker som taler grønlandsk, ud af en befolkning på ca. 57.000 (Grønlands statistik u.å.). Foruden disse er ca. 17.000 emigreret til Danmark. Kalaallisut er opdelt i tre hoveddialekter, *kitaamiusut*, 'vestgrønlandsk', *tunumiusut* 'østgrønlandsk', *avanersuarminusut* eller *inuktun* 'nordgrønlandsk'. Selvom mange forskere og mennesker, der arbejder med sprog synes at mene at *kalaallisut* svarer til den vestgrønlandske dialekt (UNRIC 2019), og er adskilt fra *tunumiusut*, *avanersuarminutut*, (Kahn & Valijärvi 2022:3), er *kalaallisut* et paraplybegreb for alle dialekter i Grønland. Dette er understreget i sprogloven af 2010 som: '*Det grønlandske sprog består af tre hoveddialekter. Det er de dialekter, der tales i Avanersuaq, Tunu og Kitaa*' (Inatsisartutlov 2010).

2.1 De grønlandske dialekter

De grønlandske dialekter er opstået efter migrationer af forfædre til de nutidige inuitfolk fra det nordlige Alaska, og Canada. Den første gruppe fra thulekulturen migrerede fra det nordlige Alaska til det nordlige Grønland omkring år 1200 og denne gruppe vandrede mod Vestgrønland, hvor de bosatte sig på Centralvestgrønland og nogle nåede helt til den sydlige Østgrønland og efterkommerne af disse taler *kitaamiusut* 'vestgrønlandsk'. Omkring år 1300 til 1500 migrerede en anden gruppe fra thulekulturen til Nordgrønland og levede side om side med Dorsetfolket, en præ-thulekultur på Inglefield Land. Man mener at dorsetfolket assimilerede med thulekulturen, og at i-dialekten, som adskiller sig fra vestgrønlandsk, ved at erstatte *u* med *i* i visse kontekster, opstod med påvirkning fra Dorsetfolket (Petersen 1986, Gulløv 2012). Nogle af denne gruppe migrerede videre nordøst om Grønland og endte i Østgrønland ved Tasiilaq omkring år 1300 til 1500, hvor efterkommerne i dag taler østgrønlandsk. Disse mennesker mødtes med mennesker med vestgrønlandsk dialekt omkring Syd- og Sydøstgrønland og dannede sydgrønlandsk som har fællestræk med østgrønlandsk og vestgrønlandsk.

Resten af denne gruppe i Nordgrønland, som boede side om side sammen med Dorsetfolket, migrerede ned mod Upernavik og har fællestræk med østgrønlandsk, men også vestgrønlandsk, da man her også har fællestræk med nordvestgrønlandsk (Fortescue 1986b). Den sidste migration fra Canada til Nordgrønland skete omkring slutningen af 1600-tallet, og efterkommere af denne gruppe har en dialekt, der har fællestræk med de canadiske inuktitut, og man kan dokumentere at der var sene indvandring til 1800-tallet (Gulløv 2012).

Det omtalte oprindelige i-dialekt som er dannet i det nordligste Grønland, tales i Østgrønland og Upernavik. Der er således overgangsdialekter som er en blanding af i-dialekt og vestgrønlandsk, som også kaldes u-dialekt, fra Paamiut til Nanortalik i Sydgrønland. I sydgrønlandsk adskiller Narsaq Kujalleq sig ved at have mere fællestræk med østgrønlandsk end resten af sydgrønlandsk (Christensen 2001). Avanersuarmiutut eller inuktitut, (Fortescue 1991; Leonard 2015) adskiller sig fra vestgrønlandsk med sine canadiske træk. Fortescue skriver at dialekten pga. af den sene indvandring bygger bro mellem inuitdialekterne i Canada og Alaska, og er lige så meget dialekt af den vestlige inuktitut, som af grønlandsk (Fortescue 1991:7). Centralvestgrønlandsk som tales i Nuuk, Maniitsoq og Sisimiut er udgangspunkt den skriftlige standardsprog i Grønland (Petersen 1986).

3. Skriftsprog og standardsprog

Standardisering af sprog sker på forskellige måder afhængigt af den sproglige situation der er i et samfund, og standardisering sker ved dannelsen af nationer, hvor én variant af flere sprog eller dialekter bliver det abstrakte sprog accepteret af alle som værende den 'bedste form' af alle regionale og sociale dialekter (Ferguson 1987). Standardsproget bruges som kommunikationsmiddel i alle dele af landet, binder landet sammen, og bliver brugt i undervisning, i statslige anliggender, i litteratur og bliver undervist i, som det er sket i de europæiske lande, hvor forskellige nationer blev dannet på baggrund af deres sproglige egenart og ikke på baggrund af etnicitet (Haugen 1966/1972; Wright 2004; Edwards 2009). Dannelsen af standardsproget sker ved sprogplanlægning og sprogpolitik, som er en bevidst og institutionelt organiseret handling, hvori indgår centrale begreber som *statusplanning*, *corpusplanning*, *aquisition planning*. Ved statusplanning forstås, at et sprog eller dialekt er valgt som det officielle sprog og skal fungere som et kommunikationssprog i institutionelle anliggender (Wright 2004:48). Ved corpusplanning forstås som den snævre deskriptive sprog, hvor sproget kodificeres i ortografi, grammatik og ordbøger, som bliver rammen om den normative fælles skriftlige sprog i et samfund og udføres af akademikere, lingvister eller elite i samfundet (Haugen 1966; Wright 2004:59f). Ved aquisition planning forstås de politiske og administrative tiltag for den institutionelle uddannelse af borgere i standardsproget, som derved sikrer at standardsproget er et officielt medium for kommunikation (Wright 2004:69f). Med udgangspunkt i disse begreber, beskrives standardisering af kalaallisut.

3.1 Standardisering af kalaallisut

Kristningen af den grønlandske befolkning skete efter datidens ånd på grønlandsk, da man i den lutherske tro anvendte modersmålet til kristningen (Pedersen 1988:34). Til denne mission var det nødvendigt at danne

en ortografi, ordbog og grammatisk beskrivelse af sproget, som i første omgang var tiltænkt de kommende missionærer (Egede 1760), ligesom man har dannet et skriftsprog i andre inuitbefolkninger som er udviklet af missionærer (Patrick, Murasugi, Palluq-Cloutier 2018). Selvom grønlandsk har haft skriftsprog siden missionærerne kom til Grønland i 1700-tallet, har den skriftlige gengivelse været varieret og præget af tilfældigheder. Grønlænderne kunne læse og skrive i slutningen af det 18. århundrede men det var næsten kun bibelske tekster og afskrifter af disse (Nielsen 2022). For at gøre skriftsproget ensartet udgav Samuel Kleinschmidt *Grammatik der grönländischen Sprache* i 1851, som var baseret på sprogvidenskabelige principper (Jacobsen 1997). Standardiseringsprocessen startede med denne tiltag, som er et bevidst, status planning, dvs. Kleinschmidt valgte det centralvestgrønlandske sprog som standardsprog, da dette har flest arkaiske lyde, som i de andre dialekter er mere eller mindre ændret eller udviklet anderledes (Petersen 1986). Samtidig er det også corpus planning da Kleinschmidt valgte den normative grammatiske beskrivelse, og udgav også en opdateret ordbog med en del leksikale fornyelser i 1871 (Kleinschmidt 1871). På det tidspunkt var den grønlandske skriftsprog blevet det grønlandske standardsprog, og er blevet brugt siden da i alle kirker, skoler og andre institutioner, hvor kodificeringen (Haugen 1966; Wright 2004:59f) begyndte med konsekvent skriftsprog og en grammatisk beskrivelse. Kleinschmidts ortografi blev erstattet af en fonemisk alfabet i 1973, da sprogændringerne var så store at ingen børn kunne lære at stave (Bugge 1962), som er en statslig tiltag fra dansk side i samarbejde med seminarielærere i Grønland, og skulle gøre det lettere for grønlænderne at stave deres eget sprog.

Spredningen af standardsproget foregik ved *aquisition planning*, Wright (2004:69f), som i løbet af den sidste del halvdel af 1800-tallet startede i Vestgrønland dvs. i alle kolonibyer og bygder. Man oprettede to seminarier, en i Nuuk og en i Ilulissat i Nordgrønland, hvor Kleinschmidts retskrivning og grammatik brugtes til undervisning af kateketer (hjelpepræster). De færdige kateketer blev sendt til kolonibyer og bygder, hvor deres hovedopgave var at give gudstjenester og undervise børn i læsning, skrivning og bibelske tekster (Thuesen 1988:42). Den første lov om skole kom først i 1905 ved nyordningen, hvor man skilte kirke og skole fra handel, og hvor man generelt havde en vækkelsesperiode med dannelsen af *peqatigiinniat*, en kristlig pietetisk bevægelse som havde fokus på dannelseslære og national identitet (Thuesen 1988:81f; Manniche 2002, Langgård 1998). I denne periode kom undervisning af børn i mere ordnede forhold da kateketerne fik mere i løn og ikke behøvede at forsørge sig ved fangst ved siden af deres virke. Selvom handelen ønskede undervisning i dansk allerede i starten af 1800 insisterede missionærerne på at undervisningen og den kirkelige handling skulle være grønlandsk, og danskundervisning blev først lovpligtig i 1925 (Manniche 2002:22). Først i slutningen af 1800-tallet kom der missionærer til Østgrønland, hvor man anlagde en missionsstation i 1894 (Christensen & Ebbesen 1894) og begyndte standardisering af sproget ved at bruge standardsproget i kirken, og i undervisning af børn, samtidig med at man begyndte at dokumentere deres dialekter (Thalbitzer 1923:115ff). I Nordgrønland kom det første missions- og handelsstation i 1909 og 1910 hvor standardiseringen påbegyndtes (Christensen & Ebbesen 1984), og senere kom dokumentationen af dialekten (Holtved 1951). Ved loven fra 1925 blev undervisningen mere ensartet i hele Grønland, hvor børn havde skolepligt fra de er 7 til 14 år (2017:272). Efter 1953, hvor Grønland blev amt i Danmark, blev undervisningen kraftigt ændret, hvor daniseringsperioden startede og fokus i starten var at lære grønlænderne dansk, og i 1960'erne startede grønlandske børn at lære at læse på dansk og først efter 3.klasse skulle starte på grønlandsk. Men dette blev ændret da der var meget modstand mod dette princip i slutningen af 1960'erne. Da man fik hjemmestyre i 1979, havde man meget fokus på grønlandsk sprog, men som det nationale sprog, og selvom fokus var på grønlandsk sprog, blev undervisningen i grønlandsk ikke forbedret. Dette kom først i starten af 2000 hvor man indførte *Atuarfitsialak* den gode skole. Indtil i dag halter undervisningen i grønlandsk sprog hvor en af grundene er materialemangel til undervisning i grønlandsk, men måske også metoder i undervisningen som ikke opnår læsefærdighed på samme måde som i andre lande som Danmark.

Med hensyn til litteratur på grønlandsk udkom den første grønlandske avis i 1861, som blev skrevet i Kleinschmidts retskrivning, og sendtes gratis til alle byer og bygder, og blev lånt fra hus til hus så alle kunne læse det. Den nationale bevidsthed og følelsen af at høre til samme etnicitet eksisterede allerede, da den landsdækkende avis udkom første gang (Langgård 1998). Den første grønlandske skønlitterære værk udkom i 1914 (Storch 1999 (1914)) men allerede fra starten af de 20. århundrede havde grønlænderne skrevet digte, noveller og korte fortællinger og litteraturen var brugt til opbygningen af nationen og

samhørigheden (Langgård 2010:125f, Thuesen 1988:127). Før 1950 udkom kun få litterære værker, men op til og efter Hjemmestyret trykkes flere og flere grønlandsk litteratur og i dag findes private forlag som trykker grønlandsk litteratur. Den grønlandske radio startede i 1926, med 4 lokale radiosendere (Jørgensen 2018) og blev landsdækkende i 1958, hvor nyhedsudsendelser kunne høres hver dag i standardsprog i næsten hele Grønland (Lindehof 2008), og udvidede med et samtidigheds tv i 1982 for hele landet (Nielsen og Kleivan 1984).

Med hensyn til *status planning*, startede denne proces ved oprettelsen af lokale Forstanderskaber eller *Paarsisut*, som fungerede som lokale selvstyrelser i hvert kolonidistrikt, i slutningen af 1860'erne hvor man skrev i en lokal protokol over beslutninger om sociale- og straffesager, hvor man begyndte at bruge standardsproget i officielle anliggender. I 1979 blev det stadfæstet at dansk og grønlandsk er de officielle sprog, og i 2009 blev grønlandsk det officielle sprog i Landstinget.

Med hensyn til *corpus planning* (Wright 2004; Edwards 2009) var de første grammatikbøger skrevet af missionærer, hvor hensigten var at nye missionærer skulle lære grønlandsk så de kunne formidle guds ord på grønlandsk (Mannicke 2002). Kleinschmidt talte grønlandsk, men skrev sin grammatikbog på tysk (Kleinschmidt 1851). Siden er hans grammatikbog gengivet på dansk af Rasmussen (1888), og flere har op til i dag skrevet grønlandsk grammatik med udgangspunkt i grønlandsk som fremmedsprog i.e. Nielsen (2019) og mange andre. Mig bekendt er det kun Trondhjem (2013), som er skrevet på grønlandsk til grønlandske lærere. Med hensyn til ordbøger er de første ordbøger også grønlandsk-dansk/latin ordbøger, ligesom den Kleinschmidt 1871 udgav 'Den grønlandske ordbog'. Kleinschmidt skriver i indledningen at provinsialismer ikke er inkluderet hvilket vil sige at dialektale leksemer ikke er inkluderet, men i seminariet blev der også udviklet terminologi som blev inkluderet i ordbogen (Kleinschmidt 1871:IV). Indtil i dag er der udgivet få ordbøger hovedsageligt grønlandsk-dansk og dansk-grønlandsk som kan ses på [Sprogsekretariatets hjemmeside](#), og en grønlandsk retskrivningsordbog (Petersen 1967) og en online grønlandsk-grønlandsk ordbog fra 2008. I løbet af de få sidste årtier er der udgivet mange grønlandske bøger, som også bliver læst i skolerne.

Som ovenfor nævnt bruges standardsproget i undervisning i alle byer og bygder. Som led i projektet om *undervisning i grønlandsk i folkeskolen*, har vi foretaget få interviews i år (2023), som belyser at der kan være udfordringer i undervisningen af centralvestgrønlandsk, specielt i de to yderområder, nordgrønlandsk og østgrønlandsk, da der er store sproglige forskelle mellem vestgrønlandsk og disse to dialekter. Men der er også forskelle i de vestgrønlandske dialekter. Disse forskelle beskrives i følgende afsnit med leksikale forskelle, og i de følgende afsnit de lydige forskelle.

4. Leksikale forskelle i grønlandsk dialekterne imellem

Som følge af migrationernes tidsmæssige forskydning findes stadig nogle leksikalske forskelle som man hører i henholdsvis det nordlige og det sydlige Grønland. Disse betegnelser afspejler den tidsmæssige forskel i migrationen, således at leksemer som bruges i de sydlige egne kan stamme fra den første indvandring, og andre leksemer, som bruges i de nordlige egne er fra den anden indvandring, hvor folk som har levet sammen med dorsetfolket, har erhvervet (Petersen 1986). Forskelle i det prækoloniale leksikon er listet i tabel 1, hvor man kan se forskelle i betegnelsen for fangststyr, som var føde for datidens folk. Det nordlige inkluderer fra Aasiaat til Upernavik, mens det sydlige inkluderer fra Sisimiut og sydover (se figur 1). Nogle af begreberne er mere stedsspecifikke, som *qassimasoq* 'sæl på is' som kun bruges i Sydgrønland hvor der forekommer storis, og *uuttoq* 'sæl på is' kun bruges, der hvor der er fastis, dvs. fra Aasiaat og nordover, og ikke i Midtgrønland.

Nordlige	Sydlige	Dansk
taqammuaq	ussuk	remmesæl
uuttoq	qassimasoq	sæl på is
miteq	aagooq	'edderfulg'
timmiaikuluk	qaqulluk	malleluk
nujalik	paaq	skallesluger
qeraq	kigutilik	havkat

Tabel 1: Forskelle i den prækoloniale leksikon (Petersen 1986:113).

De grønlandske dialekter og retskrivningen

Der findes også verbale forskelle som *sissuerpoq* 'er forsigtig', som bruges i det nordlige Grønland og *mianersorpoq* 'er forsigtig' som bruges i de sydlige Grønland, og *qitippoq* i det nordlige Grønland og *taparpoq* 'danser' i sydgrønland, men mere dokumentation for disse er nødvendigt for at klarlægge forskellene. Ud over de verbale forskelle, bruges også forskellige affikser, måske specielt de adjektiviske affikser som *-rsuaq* 'stor', som i *ujarassuaq* 'en stor sten' i sydgrønland siges med *-suasik*, *ujarassuasik* og i østgrønland bruges *-kaajik* som i *iikkaajik* 'en stor person'.

Efter koloniseringen kom der mange nydannelser, og disse er forskellige, da man i Nordvestgrønland har været isoleret af fastisen om vinteren, så man ikke kunne få besøg sydfra om vinteren. Selvom nogle bruger samme stamme som *aamaruutissat* eller *aamarsuit* 'kul', hvor stammen er *aamaq* 'glød', med forskellige suffikser, er mange begreber helt forskellige ligesom *amiut* og *qalipaat* 'farve/maling', men har samme semantiske udgangspunkt, 'overflade eller afdække' hvor *amerpaa* betyder at betække en *kajak* eller *umiaq*, men har udvidet sin betydning til at male. *Qalipaat* kommer af *qalipak* 'skræl, skorpe, skal', og har også med overflade at gøre. I tabel 2 ses nogle få fornyelser fra kolonitiden, og der findes utallige dialektale og regionale forskelle i terminologi, som bruges i dagligdagen, men er ikke rigtig dokumenteret. Disse forskelle bliver dokumenteret i [Dialektprojektet](#) i samarbejde med Ilisimatusarfik og Københavns Universitet.

Nordlige	Sydlige	Dansk
aamaruutissat	aamarsuit	kul
panikaassiat	qajuusat	mel
timiusiaq	iffiaq	brød
amiut	qalipaat	farve/maling
siparni	qattaq	spand
suaasat	qaqorteqqasut	Ris

Tabel 2: Forskellige termer for nydannelser i kolonitiden (Petersen 1986:113).

Foruden leksikalske forskelle mellem nordlige grønlandsk og sydlige grønlandsk er der også leksikale forskelle mellem østgrønlandsk og vestgrønlandsk. Nydannelserne af forskellige begreber i østgrønlandsk er nydannelser af eksisterende stammer og tilhæng (Petersen 1986; Rischel 1986) og er en følge af tabu-regler efter dødsfald. Personer var opkaldt efter omkringværende genstande, redskaber, personer, dyr eller lignende, og man brugte ikke egennavne før kristningen i slutningen af 1800-tallet (Petersen 1986:114). Således måtte man ikke nævne navnet på den afdøde persons navn i en bestemt periode efter dødsfaldet. Mens man i vestgrønlandsk kunne genindføre begreberne efter tabu-perioden, på grund af tætte nabodialekter, har man i østgrønlandsk beholdt begreberne på grund af isolation (Fortescue 1986b). De nydannede begreber er omskrivninger som *annivik* 'den man er kommet ud af', for vestgrønlandsk *anaana* 'mor', og *ujagaq* 'den man leder efter' for vestgrønlandsk *kumak* 'lus'. I tabel 3 findes flere eksempler.

vestgrønlandsk	østgrønlandsk	dansk
ataata	nakkivik	far
anaana	annivik	mor
ulu	sakkeq	kvindekniv
qajaq	saqqit	kajak
umiaq	aattarit	konebåd
kumak	ujangaq	lus
taseq	imeq	sø

Tabel 3: Forskelle i ordforråd mellem vestgrønlandsk og østgrønlandsk (Petersen 1986:114).

Selvom *avanersuarmitut*, nordgrønlandsk har mange leksemer til fælles med vestgrønlandsk er der flere leksemer der er forskellige fra vestgrønlandsk vist i tabel 4. Nogle er formodentlig lokale fornyelser,

men også nogle ord som *ivalu*² 'senetråd', bruges både i yupik og inuitsprogene undtagen vestgrønlandsk (Fortescue 1994:147) og er således et leksem fra Inuktitut:

vestgrønlandsk	nordgrønlandsk	dansk
qeiquaq	arajak	tang
qimataq	aamigaq	efterladt
aappaagu	ar'ddaagu	næste år
ujaloq	ivalu	senetråd
meeraq	piraaq	barn

Tabel 4: Leksikalske forskel mellem avanersuarmiusut og vestgrønlandsk (Leonard 2015).

Det er hensigten med dialektprojektet at indsamle lokale leksemer, som endnu ikke er registreret, og på den måde dokumentere et nuanceret billede af de leksikalske forskelle dialekterne imellem.

Foruden leksikale forskelle er der lydlige forskelle dialekterne imellem, hvor især østgrønlandsk afviger stærkt fra vestgrønlandsk. I følgende afsnit beskrives de lydlige forskelle dialekterne imellem.

4.1 De lydlige forskelle i grønlandske dialekter

Centralvestgrønlandsk har de fleste arkaiske lyde, og har følgende konsonantfonemer vist i figur 2. Grafemet skrives først og fonemet skrives mellem skråstreger. Ved dobbeltkonsonanter skrives allofoner i kantede parenteser.

	Labialer	Labiodentale	Alveolære	Palatale	Velærer	Uvulære	Glottale
Lukkelyde	p /p/		t /t/		k /k/	q /q/	
Ustemte hæmmelyde		ff [f:]	s /s/ ll [t:]	s /ʃ/	gg [x:]	rr [χ:]	h /h/
Stemte hæmmelyde		v /v/	l /l/	j /j/	g /ɣ/	r /ʁ/	
nasaler	m /m/	n /n/			ng /ŋ/	rng /N/	

Figur 2: De grønlandske konsonanter.

Der er tre vokalfonemer /a, i, u/. Alle vokaler kan være lange som [aa, ii, uu] og der er en enkelt diftong [ai], som kun bruges i fleksioner, og i retskrivningen skrives /i/ og /u/ hhv. e og o foran r og q. Alle konsonanter kan være lange undtagen /j/, og alle stemte konsonanter bliver ustemte når de bliver lange, således at /vv, rv, ll, ɣ, ʁ/ bliver [f:, rf, t:, χ:], og skrives som ff, rf, ll, rr. Foran /a, u/ er /t/ ikke assibileret, men er assibileret for /i/ som, *tapeq* 'tillæg' udtales med [d], mens *tipi* 'lugt' udtales med [ts].

De lyde som adskiller sig mest markant i centralvestgrønlandsk (forkortes efterfølgende til CVG) i forhold til andre vestgrønlandske dialekter er at der er distinktion mellem den velære hæmmelyd /g/, som skrives som g og den nasale velær /ŋ/ som skrives som ng og vises i minimalparret *igippoq* 'skyder' og *ingippoq* 'sætter sig'. Der er distinktion mellem konsonantgrupperne /ts/ og /tt/, som vist i minimalparret *nutsappoq* 'får mere langt hår', *nuttappoq* 'slår revner'. Selvom der stadig er nogle ældre folk som har distinktion mellem den alveolære og den palatale /s/ og /ʃ/ som adskiller betydningerne mellem *isi* [isi] (trommeskin), *isi* [iʃi] 'øje' er det neutraliseret hos den yngre generation og i resten af Grønland. Det laterale l er ligesom det danske l, som *lân*. Som det sidste træk er CVG en u-dialekt, hvor /u/ ikke ændres som i i-dialekten, f.eks. *inuk* 'menneske'.

2 Bemærk at egennavnet *Ivalu*, stammer fra 'senetråd'.

De grønlandske dialekter og retskrivningen

4.1.1 *i*-dialekten

Som allerede skrevet tales *i*-dialekten i Østgrønland, Upernavik i Nordgrønland og i hele Sydgrønland, inklusive to bygder, Fiskenæsset og Kapisillit ved Nuuk. I *i*-dialekten ændres /u/ til /i/ efter de tre fællesregler: u bevares:

- i første stavelse som i *suli* 'stadig', *nuka* 'lillesøster, lillebror'
- efter labial konsonant som *aput* 'sne', *immuk* 'mælk'
- når der forekommer u i stavelsen før som *putu* 'hul', *unnugu* 'i aften'
- når der er /u/ i efterfølgende stavelse og der ikke er nogen labial konsonant som i *isortoq* 'det krumsede', men denne regel afhænger også af hvor det tales, dvs. der er forskellige regler for Upernavik, østgrønlandsk og sydgrønlandsk (Fortescue 1984, Rischel 1975). Efter disse regler ændres *u* til *i* når det ikke er i første stavelse, efter en labial, og der ikke er en u før stavelsen, som f.eks. *naneq* fra *nanoq*, og *takiseeq* fra *takisooq* 'lang' osv.

For Upernavik, østgrønlandsk og Narsaq Kujalleq gælder det at ustemte konsonantgrupper *ff*, *gg*, *rr*, i vestgrønlandsk bliver til lukkelydene *pp*, *kk*, *qq* som man kan se i eksemplerne:

vestgrønlandsk	<i>i</i> -dialekt	dansk
siniffik	sinippik	seng
iggavik	ikkavik	køkken
errortat	eqqertat	vasketøj

Tabel 5: Ustemte hæmmelyde bliver til lukkelyde i *i*-dialekten.

Ændringen af *ff* til *pp* i Upernavik bruges hovedsageligt af ældre personer, hvor de yngre personer i dag vil sige *siniffik* 'seng' som i resten af vestgrønlandsk (VG). For samme dialekter gælder det også at intervokalsk VrV bliver en nasal uvulær hæmmelyd, som VNV, som i [meeNaq] 'barn' for VG *meeraq*. Dette træk er ret gennemgående for alle tre dialekter også hos alle både ældre, unge og børn. Den sidste fælles træk er at man bruger flap l /t/, og ikke som det laterale approksimant, som bruges i CVG, og ifølge Fortescue 1986b, stammer flap l fra *i*-dialekten, hvor man har omdannet oprindeligt /ʃ/ til /t/, som også er bibeholdt i østgrønlandsk i dag, og da sibilanterne i nordgrønlandsk er neutraliseret til en *s*, overtages flap l der har spredt sig fra Upernavikdialekten til hele Nordvestgrønland.

4.1.2 Nordvestgrønlandsk

I nordvestgrønlandsk fra Aasiaat til Uummannaq er en *u*-dialekt og er forskelligt fra CVG i at der er:

- distinktionen mellem *g* og *ng* er neutraliseret til *ng*, i.e. CVG *igalaaq* bliver *ingalaaq* 'vindue'
- distinktionen mellem *ts* og *tt* er neutraliseret til *tt* i.e. CVG *atsa* bliver *atta*
- lateralen *l* udtales som flap l [ɾ] i hele regionen inkl. Upernavik.
- sibilanterne /s/ og /ʃ/ er neutraliseret til /s/ inkl. Upernavik

Selvom Upernavikdialekten hører til *i*-dialekten, hører det også til den nordgrønlandske dialekt, og har således ingen distinktionen mellem *g* og *ng* og kun bruger *ng*, og man har den ustemte lateral ll [l:] som i *illit* [i:lit] 'du'. Men der er ingen neutralisering mellem *ts* og *tt*, og derimod bliver *ss* til *ts* som i CVG *assut* til *atsit*³.

Som følge af ændringen af /u/ til /i/ opstår en distinktion assibilleret *t* og uassibilleret *t*, som i CVG *tu* og *ti* [di] i Upernavik. Der er således forskel i udtalen mellem CVG *aterpoq* 'går ned', og *atorpoq* 'det er i brug', hvor man i Upernavik staver begge verber som *aterpoq* men udtaler [atserpoq] 'går ned' og [aderpoq] 'det er i brug'. Stavelsen /uva/ bliver til [ava] ligesom i Paamiutdialekten, f.eks. *natersavaq* fra CVG *natersuaq* 'gulvtæppe' (Fortescue 1986b).

3 Der er yderligere den forskel i bygden Søndre Upernavik, hvor der er neutralisering mellem *ss* og *ts* som i CVG *aasaat* bliver til *aassaat* 'først nu'.

4.1.3 Sydgrønlandsk

Sydgrønlandsk adskiller sig fra CVG at være et i-dialekt fra Paamiut til Narsaq Kujalleq. Paamiutdialekten har fællestræk med CVG, idet man har distinktion mellem *g* og *ng*, og mellem /s/ og /ʃ/, og den laterale approksimant *l*. Karakteristisk for Paamiutdialekten er /uva/ bliver til /ava/, ligesom *illorsavaq* 'det store hus' fra CVG *illorsuaq*, ligesom i Upernavikdialekten.

Fra bygden Qassimiut til Nanortalik er dialekten ensartet, og er forskelligt fra CVG ved ikke at have distinktion mellem /s/ og /ʃ/, og nogle steder ikke har distinktion mellem *ts* og *tt* (Petersen 1986:118). Karakteristisk for de sydgrønlandske dialekter i dette område og ulig andre i-dialekter, er at man forkorter lange konsonanter efter lange vokaler efter VVCCV bliver til VVCV som i *aamma* bliver til *aama* 'og'.

4.1.4 Østgrønlandsk

Østgrønlandsk adskiller sig betydeligt fra de vestgrønlandske dialekter ved at er en i-dialekt og har udviklet flere ændringer i forhold til konsonanter. Som i-dialekt ændrer /u/ til /i/ efter de regler beskrevet i afsnit 4.1.1 og intervokalisk *r* bliver nasaliseret til VNV. De ustemte konsonanter *ff*, *gg*, *rr* bliver lukkelyde *pp*, *kk*, *qq*, og de lange ustemte laterale *ll* til *tt* og udtales [dd], som CVG *illeg* bliver *itteq* [iddeq] 'briks' i østgrønlandsk. CVG konsonantgrupper /ll, tt, ss/ bliver til /tt/ og udtales [dd] som i tabel 6.

vestgrønlandsk	østgrønlandsk	dansk
tassa	tatta	således, nemlig
illarpoq	ittarpoq	griner
attorpaa	attorpaa	madpakke

Tabel 6: Konsonantgrupperne /ll, tt, ss/ bliver til /tt/ [dd].

Lukkelydene /t, k, q/ bliver til hæmmelydene /l, ɣ, N/ skrevet som *l, g, r*, og ordinal /s/ bliver assibileret /t/, som vist i tabel 7 i *tsugaq* 'stolpe, søjle':

vestgrønlandsk	østgrønlandsk	dansk
pitu	pilu	forrem på hundeslæde
sukaq	tsugaq	stolpe, søjle
taquaq	tarivaq	madpakke

Tabel 7: Svækkede lukkelyde i østgrønlandsk.

Intervokaliske konsonanter /l, f, t/ bliver til en lateral flap /r/ skrevet som *l*, og kan danne homonymer som *aleq* 'navn, sål' vist i tabel 8.

vestgrønlandsk	østgrønlandsk	dansk
ateq	aleq	navn
aloq	aleq	sål
puisi [puiʃi]	puiløq	sæl

Tabel 8: Konsonanterne /l, s, t/ bliver til lateral flap⁴ l, /r/.

⁴ Flap bruges om den laterale l, da lyden ikke har et stop, men berører alveolæranden kortvarigt.

De grønlandske dialekter og retskrivningen

Intervokaliske /n, ŋ, N, j/ slettes som i tabel 9, hvor CVG *igimaq* bliver til *ingimaq* pga. nasalering af g.

vestgrønlandsk	østgrønlandsk	dansk
inuk	iik	menneske
igimaq (ingimaq)	iimaq	harpunens forskaft
nerivoq [niʁivuuq]	niivoq	spiser
pujortaat	poortaat	pibe

Tabel 9: Intervokaliske /n, ŋ, N, j/ slettes.

Alle disse lydlige og leksikalske forskelle i østgrønlandsk gør at dialekten ikke er direkte forståelig for folk der kommer fra Vestgrønland, og afviger stærkt fra standardsproget (se nedenfor).

4.1.5 Nordgrønlandsk

Avanersuarminusut, nordgrønlandsk er også en del forskelligt fra vestgrønlandsk, og har konsonantgrupper og vokalgrupper som ikke er assimileret, og kan sammenlignes med de ældste dokumenterede vestgrønlandsk fra 1700-tallet og starten af 1800-tallet i strukturen. De fleste data er fra Jacobsen 1991, men også fra Fortescue 1991 og Leonard 2015. Ud over de leksikale og lydlige forskelle bruges participial modus eller navnemåde i verbalfleksionen i hovedsætninger (se Bjørnum 2003 for modusbøjninger), hvor man i vestgrønlandsk bruger indikativ modus. De mest karakteristiske forskelle fra CVG er at /s/ bliver til /h/ som i *hila* 'vejret' fra CVG *sila*. Der er systematisk glottalisering af konsonantgrupperne /vv/ [ff], /rv/, /χ:/ [gg], /x:/ [rr], /ʔ:/ [ll], /rʔ/ vist i med grov lydskrift tabel 10:

vestgrønlandsk	nordgrønlandsk	dansk
Pituffimmi	[pituʔvim:i]	i Pituffik
naagga [na:χ:a]	[na:ʔya]	nej
tarraq [tax:aq]	[taʔkaq]	spejlbillede
siullermik	[hiuʔdermik]	først
aneqarlunga	[aneχaʔluŋa]	jeg havde en bror

Tabel 10: Glottalisering af /vv/ [ff], /rv/, /χ:/ [gg], /x:/ [rr], /ʔ:/ [ll], /rʔ/ (Jacobsen 1991).

Følgende konsonantgrupper er ikke assimileret i avanersuarminutut, men assimileret i CVG: [kt] [gl], [ŋm], [qt], og svarer til CVG /tt/, /ʔ:/, /mm/, /rt/ vist i tabel 11.

vestgrønlandsk	nordgrønlandsk	dansk
tuttu [tut:u]	tuktu	rensdyr
nualluut [nuat:u:t]	nuagluut	influenza
imminik [im:inik]	ingminik	selv, af sig selv
isussuartoq	ihussuaqtuq	hvisker

Tabel 11: Ikke assimilerede konsonantgrupper i (Fortescue 1991; Jacobsen 1991).

Konsonantgrupperne /χs/, /χʃ/ bliver til [x:] som CVG *ippassaq* bliver til [ip:ax:aq] og /χs/ bliver til [χh] som i *tuhavnesahuq* fra CVG *tusarnersoq* 'det lyder godt. Sibilanter, både korte og geminerede, kan udtales ret forskelligt og synes at være generationsafhængigt (Jacobsen 1991). Korte vokaler er de samme, mens diftongerne *au* og *ai* ikke er assimileret som i *nauk* 'hvor', og *aippaa* 'den anden', hhv. *naak*, og *aappaa* i CVG. Vokalgruppen *ua* i visse ord er assimileret til *aa* som i *makkaa* for CVG *makkua* 'disse', og *uu* er ændret til diftongen *iu* som i *hiuuq* fra *huuuq* 'hvorfor'. Disse fænomener skal undersøges yderligere efter dataindsamling i dialektprojektet.

Som afsnit 4 viser er der mange forskelle dialekterne imellem, både leksikalsk og lydligt, og generelt er der mangel på undersøgelser af sætningsstrukturer og pragmatiske forskelle mellem dialekterne, selvom nogle undersøgelser er foretaget for CVG, i.e. Fortescue 1984, Berge 2011. Brugen af standardsproget i skolerne i de forskellige dialekter er også et område, som bør undersøges, da man ingen viden har om f.eks. hvordan børnene lærer at læse når der er så stor forskel mellem dialekterne. For de børn der skal lære at læse og bruger vestgrønlandske bøger, kan forskellige begreber starte med forskellige lyde, som f.eks. vestgrønlandsk *ulimaat* 'økse', som i nordgrønlandsk hedder *ikuutaq* 'økse', og starter med *i* i stedet for *u*, eller det østgrønlandske *uliivik* 'skin', som i vestgrønlandsk er *ameq*. I det hele taget er der meget lidt viden om det østgrønlandske og nordgrønlandske sprogbrug i Vestgrønland.

5. Konklusion og diskussion

I artiklen beskrives hvordan skriftsproget har dannet et standardsprog i kalaallisut, hvilken sprogfamilie *kalaallisut* hører under og hvordan dialekterne er dannet ud fra migrationer rundt om landet i løbet ca. 400 år. Inuitsprogene omtales ofte som et dialektkontinuum (Dorais 2010:27; Fortescue 1983:3), og siges at være indbyrdes forståelige med mange fælles grammatiske træk. Imidlertid kan man fra synspunktet *en nation – et sprog* diskutere om *kalaallisut* kan anses som et selvstændigt sprog i dag, på lige fod med dansk, da det har eget land/nation, hvor sproget er et majoritetssprog, har eget regering, har eget flag og en lovgivning for officielt sprog, selvom det stadig hører under det danske rige (Haugen 1966; Edwards 2009). Forskellen mellem de andre inuitsprog og *kalaallisut* er hovedsageligt at *iñupiaq* og *inuktitut* er minoritetssprog i de nationer/stater de befinder sig i hhv. USA og Canada, mens det er omvendt i Grønland, som ligger udenfor det danske kongerige. Majoriteten af den grønlandske befolkning taler grønlandsk, mens ca. 15% af befolkningen taler enten dansk eller et andet sprog (Frederiksen & Olsen 2017).

Selvom majoriteten af befolkningen i dag taler grønlandsk, betyder dette ikke at alle offentlige institutioner bruger grønlandsk som kommunikationssprog (Langgård 2003). I undervisning er det kun folkeskolen der bruger grønlandsk som undervisningssprog, da de fleste lærere i dag er grønlandsksprogede og langt færre end tidligere er danske lærere. I alle uddannelsesinstitutioner efter folkeskolen kræver man at man har eksamen i dansk og engelsk, foruden grønlandsk. Dette spænder ben for nogle afgangselever, fordi de har for dårlige eksamener i både grønlandsk, dansk og engelsk. En hurtig undersøgelse af afgangresultater for 2022 viser at gennemsnittet for den skriftlige færdighedsprøve i grønlandsk er 3,6 for hele landet, og fem skoler har lige over 2 i gennemsnit. I færdighedsprøver har eleverne 1 time til opgavebesvarelsen og skal løse nogle spørgsmål vedrørende det grønlandske sprogs opbygning, f.eks. ordklasse, bestemme grammatiske forhold og lign (Iserasuaat 2023). I en anden skriftlig prøve skal eleverne løse opgaven med en time i en gruppe, hvor de diskuterer hensigten med opgaven, og derefter løser opgaven individuelt i tre timer. I denne type opgaver klarer eleverne sig bedre med fri skriftlig opgave hvor landsgennemsnittet er 5,33, og østgrønlandsk skiller sig ud ved kun at have 1,89 i denne gruppe, mens andre fire skolars gennemsnit var lige over 3 og langt de fleste skoler klarer sig godt i denne prøve. Qaanaaq klarer sig fint i sammenligning med Østgrønland. Dette kunne tyde på at de skriftlige opgaver, hvor de har individuel besvarelse, er en god måling af elevernes skriftlighed, og østgrønlandske elevs lave karakterer kan tolkes som andre problemer end de skolemæssige problemer. Men hvis man ser på det østgrønlandske dialekts forskellighed fra standardsproget, kan man også spekulere over om de lave karakterer afspejler en anden sproglig tilgang til sproget, dvs. at der er for stor forskel mellem det østgrønlandske og standardsproget, da man kan formode at østgrønlandsk med en anden ordforråd og lydssystem har vanskeligere ved at nå standardsprogs niveau i 9. klasse. Dette kommer også an på om skolelærerne taler østgrønlandsk eller vestgrønlandsk til børnene. Som jeg forstår det, er de fleste skolelærere fra Vestgrønland. Angående materiale til skolen på østgrønlandsk, har der været trykt nogle få bøger på østgrønlandsk, men i de sidste 20 år har det ikke været tilladt fra Sprogsekretariatet, dvs. fra myndighederne, at trykke bøger på østgrønlandsk. I løbet af 1980'erne har der været forsøgt at lave en østgrønlandsk ortografi, som heller ikke blev til noget. Som det ser ud nu, har skolesystemet ingen ressourcer til at støtte indlæring af CVG, da alle skolebøger trykkes i standardsprog. Det skal undersøges om det er deres sætningsopbygning, leksikalske forskelle og lydlige forskelle der spiller ind ved deres besvarelser. Dette

De grønlandske dialekter og retskrivningen

kan man kun gøre ved at sammenligne eksamensopgaver fra forskellige dialekter som er det næste skridt for de to projekter i Sprogforskningscenteret, undervisning i grønlandsk og dialektprojektet.

Referencer

- Berge, A. (2011). *Topic and Discourse Structure in West Greenlandic Agreement Constructions*. Lincoln: UNP – Nebraska. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1df4g18>
- Bjørnum, S. (2003). *Grønlandsk grammatik*. Nuuk: Atuagkat.
- Bugge, A., & Holtved, E. (1962). *Omrking den grønlandske retskrivning*. København: Ministeriet for Grønland.
- Christensen, B. H. (2001). *Dialekten i Sydgrønland: en grønlandsk i-dialekt*. København: Eskimologis Skrifter, nr. 16.
- Christensen, N., & Ebbesen, H. (1985). *Thule. Itsaq - i gamle dage*. Arktisk Institut nr. 2.
- Dorais, L.-J. (1981). Some Notes on The Language of East Greenland. *Études Inuit, Vol 5, Supplementary Issue*, 43–70.
- Dorais, L.-J. (2010). *The language of the Inuit syntax, semantics, and society in the Arctic*. Montreal: McGill-Queen's University Press. <https://doi.org/10.1515/9780773581623>
- Edwards, J. (2009). *Language and identity: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809842>
- Egede, P. (1760). *Grammatica Grönlandica Danico-Latina*. Havnix: Gottmann. Frid. Kisel.
- Ferguson, C. (1987). Standardisation as a Form of Language Spread. I P. L. (ed), *Language Spread and Language Policy: Issues, Implications, and case studies (Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics)* (s. 189–199). Georgetown University Press.
- Fortescue, M. (1984). The origin of the I-Dialect Phenomenon in Greenland. *Etudes Inuit Studies, Vol 8* (2), s. 91–98.
- Fortescue, M. (1986b). What Dialect Distribution Can Tell Us of Dialect Formation in Greenland. *Arctic Anthropology Vol. 23, No. 1/2*, s. 413–422.
- Fortescue, M. (1991). *Inuktun, an introduction to the language of Qaanaaq, Thule, en introduktion til Thulesproget*. København: Institut for Eskimologi, Københavns Universitet.
- Fortescue, M. (1993). *A comparative manual of affixes for the Inuit dialects of Greenland, Canada, and Alaska*. København: Meddelelser om Grønland, Man & Society 4, Nyt Nordisk Forlag.
- Fortescue, M. (1997). Dialect distribution and small group interaction in Greenlandic Eskimo. I P. McConvell, & N. Evans, *Archaeology and Linguistics* (s. 111–122). Melbourne: Oxford University Press.
- Frederiksen, K., & Olsen, C. (2017). *Det grønlandske sprog idag*. Nuuk: Forsoningskommissionen Selvstyret i Grønland.
- Grønlands Statistik. (u.å.). *Uddannelse*. Hentet oktober 2023 fra <https://stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=da&subject=Uddannelse&sc=UD>
- Grønlands Statistik. (u.å.). *Befolkning*. Hentet oktober 2023 fra <https://stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=da&sc=BE>
- Gulløw, H. (2012). *Grønlands forhistorie og dialekterne* (Årg. nr. 2). Det grønlandske selskab.
- Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. *American Anthropologist, Vol. 68, No. 4*, s. 922–935. <https://doi.org/10.1525/aa.1966.68.4.02a00040>
- Haugen, E. (1972). *The ecology of language: essays by Einar Haugen. Selected and introduced by Anwar S. Dil*. Stanford: Stanford University Press.
- Inatsisartutloven (2010). *Inatsisartutlov om sprogpolitik* (Lovgivning 7, 19. maj 2010). Hentet fra https://nalunaarutit.gl/Groenlandsk-lovgivning/2010/ltl-07-2010?sc_lang=da

- Iserasuaat. (2023, 12. maj). *Prøver i Grønlandsk*. Hentet fra https://iserasuaat.gl/emner/folkeskole/den_afsluttende_evaluering/fag-og-proever/groenlandsk?sc_lang=da
- Jacobsen, B. (1991). Recent phonetic changes in the Polar Eskimo dialect. *Études Inuit Vol 15, 1*, s. 51–73.
- Jacobsen, B. (1996). An Investigation of Reading and Writing Greenlandic. I *Proceedings from the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics, RUC* (s. 407–419). Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Jacobsen, B. (1997). Ortografiske faktorerens betydning for stavning og læsning i grønlandsk. *Grønlandsk Kultur- og Samfundsforskning*, 189–208.
- Jørgensen, M. R. (2018). *Radioens gennembrud i Grønland*. Hentet fra Grønlands musik (Kalaallit nipilersugaat) <https://grlmusik.iatuagaq.iserasuaat.gl/?id=147>
- Kahn, L., & Valijärvi, R.-L. (2022). *West Greenlandic. An essential grammar*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315160863>
- Kleinschmidt, S. (1871). *Den grønlandske ordbog*. København: H.F. Jørgensen. Louis Kleins Bogtrykkeri.
- Kleinsmidt, S. (1851). *Grammatik der grönländischen Sprache mit theilweisem Einschluss des Labradordialects*. Berlin: G. Reimer. Digitalized 2014 Royal Danish Library. <https://doi.org/10.1515/9783111698830>
- Langgård, K. (1998). An examination of Greenlandic awareness of ethnicity and national self-consciousness. *Études/Inuit/Studies, Vol. 22 nr. 1*, s. 83–107.
- Langgård, K. (2003). Magt og demokrati – og sprog. I G. Winther, *Demokrati og magt i Grønland* (s. 215–236). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Langgård, K. (2010). Greenlandic Literature from Colonial Times to Self-government. I K. Langgård, & K. Thisted, *Form Oral Tradition to Rap* (s. 119–222). Nuuk: Ilismatusarfik/Forlaget Atuagkat.
- Leonard, S. (2015). *Some Ethnolinguistic Notes on Polar Eskimo*. Bern, Switzerland: Peter Lang AG, International Academic Publishers. <https://doi.org/10.3726/978-3-0353-0736-8>
- Lindelof, A. (2008). *KNR 50 år – Altid til tjeneste (KNR ukiumi 50-ni – kiffartuussiuartog)*. Viborg: Forlaget Atuagkat.
- Manniche, J. (2002). *Sprogbeherskelse og Herskersprog – om sprog og kolonialisme i Grønland i 1800-tallet*. Århus: Aarhus Universitet, Historisk Institut.
- Nielsen, F. (2019). *Vestgrønlandsk grammatik*. København: Books on Demand; Nuuk: Learn Greenlandic.
- Nielsen, F. (2022). Literacy and Christianity in Greenland. I P. R. Stern, *The Inuit World* (s. 187–205). London, England; New York, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429275470-14>
- Nielsen, U., & Kleivan, B. (1984). *KNR-TV's første år – de lytter til radioen*. Nuuk: Pilersuiffik.
- Olsen, C. (2001). Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle. *Sprog i Norden*, s. 9–16.
- Patrick, D., Murasugi, K., & Palluq-Cloutier, J. (2018). Standardization of Inuit Languages in Canada. I C. a. Lane, *Standardizing Minority Languages: Competing Ideologies of Authority and Authenticity in the Global Periphery* (s. 135–153). New York/London: Routledge, Critical Studies in Multilingualism.
- Pedersen, H. (1988). *Sprogplanlægning i Grønland 1721–1979, Specialeafhandling*. Aarhus: Afdeling for Grønlandsk, Institut for Lingvistik, Aarhus Universitet.
- Petersen, J. (1967). *Ordbogêraq. tássa. kalâtdlit oKausîsa agdlangnerinik najorKutagssiaK*. København: Ministeriet for Grønland.
- Rischel, J. (1975). *Asymmetric Vowel Harmony in Greenlandic Fringe Dialects*. University of Copenhagen: Annual report of the Institute of Phonetics, ARIPUC 9. <https://doi.org/10.7146/aripuc.v9i.130963>
- Rischel, J. (1986). Geografisk dialektfordeling og lydforandringer i grønlandsk. I G. I. Ilisimatusarfik, *Vort sprog – vor kultur* (s. 123–142). Nuuk: Grønlands Landsmuseum.

De grønlandske dialekter og retskrivningen

- Robbe, P., & Dorais, L.-J. (1986). *Tunumiit oraasiat. Tunumiut oqaasii. Det østgrønlandske sprog. The East Greenlandic Inuit language. La langue du Groenland de l'est*. Québec: Université Laval, Nordicana 49.
- Rud, S. (2017). Grønland til debat 1905–39. Uddannelse, sprog og lønpolitik. I H. C. (Redaktør), *Grønland. Den Arktiske koloni* (s. 238–281). København: Gad.
- Statistics Canada (2022, 17. august). *While English and French are still the main languages spoken in Canada, the country's linguistic diversity continues to grow*. Hentet fra <https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/220817/dq220817a-eng.htm>
- Storch, M. (1999 (1914)). *Sinnattugaq (Drømmen)*. Nuuk: Atuakkiorfik.
- Tersis, N. (2008). *Forme et sens des mots du tunumiisut: lexique inuit du Groenland oriental: lexique-tunumiisut-anglais-danois*. Louvain; Paris; Dudley, MA: Peeters.
- Tersis, N. (2010). Clause dependency relations in East Greenlandic Inuit. I I. Brill, *Clause linking and clause hierarchy syntax and pragmatics. Syntax and Pragmatics* (s. 581–601). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub. Company. <https://doi.org/10.1075/slcs.121.18ter>
- Thalbitzer, W. (1923). *The Ammassalik Eskimo: contributions to the ethnology of the East Greenland natives* (Årg. 2). København: Meddelelser om Grønland.
- Trondhjem, N. (2013). *Kalaallisut oqaasilerineq. Ilinniartitsisup atuagaa*. Nuuk: Ilinniarsiorfik Undervisningsmiddelforlag.
- Underbjerg, N., Christensen, & Ebbesen, H. (1984). *Angmassalik. Itsaq – i gamle dage*. Arktisk Institut nr. 1.
- United Nations Regional Information Centre for Western Europe. (2019, 19. februar). *The politics of language in Greenland*. <https://unric.org/en/the-politics-of-language-in-greenland/>
- Wright, S. (2004). *Language Policy and Language Planning. From Nationalism to globalization*. London: Palgrave Macmillan UK: Imprint: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9780230597037>

Online ressourser

- Dialektprojektet Ilisimatusarfik/Københavns Universitet *Sidste udkald – grønlandske dialekter som sprogligt kulturarv*: <https://da.uni.gl/forskning/sprogforskningscenteret-ilisimatusarfik/#Projekter>
- Ordbøger på Sprogsekretariatets hjemmeside: <https://ordbog.gl/>
- Sprogforskningscenteret på Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet i Nuuk: <https://da.uni.gl/forskning/sprogforskningscenteret-ilisimatusarfik/>